

การศึกษาประสิทธิภาพการกำจัดน้ำเสียด้วยสาหร่าย *Spirulina sp.* RMUTL
โดยผลิตพลังงานเป็นผลพลอยได้

THE STUDY OF EFFICIENCY *SPIRULINA SP.* RMUTL FOR REMOVAL WASTEWATER
ENERGY AS BY-PRODUCT

करञ्चिद जिनकाम्^{1*}, निथिवत्त जाम्भूरुत्त², पत्त्रा वण्णपण्णकम्म³, सिरपरा चैनेत्र³, नन्नपण्णत्त जिनकाम्⁴ และพิสิฐ สิริสุริยจันทร⁵
¹นักวิชาการศึกษา, ²ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ³อาจารย์, ⁴คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงใหม่
⁵นักวิทยาศาสตร์, ⁶รองศาสตราจารย์, ⁷คณะอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงประสิทธิภาพการกำจัดน้ำเสียของสาหร่าย *Spirulina sp.* RMUTL โดยใช้น้ำทิ้งจากโรงพิมพ์ ความเข้มข้นร้อยละ 20, 40, 60, 80 และ 100 ผลการศึกษา พบว่า ในระดับความเข้มข้นของน้ำเสียที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของสาหร่าย *Spirulina sp.* RMUTL คือ ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 มีประสิทธิภาพการกำจัดน้ำเสียในรูปของ TSS, BOD, COD, TN และ TP สูงสุด เท่ากับ ร้อยละ 10.26±2.22, 34.78±0.57, 44.53±1.13, 55.79±1.90 และ 17.59±0.58 ตามลำดับ โดยสาหร่าย *Spirulina sp.* RMUTL มีการเจริญเติบโตสูงสุดมีค่าความหนาแน่นของเซลล์สาหร่าย เท่ากับ 0.54±0.02 และอัตรา การเจริญเติบโตจำเพาะ 0.31±0.02 ต่อวัน มีการผลิตไขมันเฉลี่ยอยู่ที่ 6.56±0.09 ร้อยละต่อน้ำหนักแห้ง
คำสำคัญ: สาหร่ายสไปรูลิน่า RMUTL, น้ำเสีย, พลังงาน

ABSTRACT

The purpose of this research of this was to study the efficiency of *Spirulina sp.* RMUTL for removal wastewater by using printer waste at the concentrations of 20, 40, 60, 80 and 100%. The results showed that, the suitable waste concentration for maximum growth of *Spirulina sp.* RMUTL was 20%. The maximum removal efficiency was measured as TSS, BOD, COD, Total Nitrogen (TN) and Total Phosphorus (TP) values of 10.26±2.22, 34.78±0.57, 44.53±1.13, 55.79±1.90 and 17.59±0.58%, respectively. The maximum growth of *Spirulina sp.* RMUTL was OD_{560} 0.54±0.02 and specific growth rate was 0.31±0.02 day⁻¹, and the lipid content average was 6.56±0.09% by dry weight.

KEYWORDS: *Spirulina sp.* RMUTL, Wastewater, Energy

Khanchit Ngoenkhamkhong^{1*}, Nithiwat Jumroonrut², Pattra Wongpankamol², Siraprapa Chainetr³,
Nannaphat Ngoenkhamkhong⁴ and Phisit Seesuriyachan⁵

¹Academic educator, ²Assistant professor, ³Lecturer, Faculty of Engineering, Rajamagala University of Technology Lanna, Chiang Mai

⁴Scientist, ⁵Associate professor, Faculty of Agro-Industry, Chiang Mai University

1. บทนำ

ในปัจจุบันน้ำเสียจากบ้านเรือน และ โรงงานอุตสาหกรรมเป็นปัญหาสำคัญของการเกิดมลภาวะทางน้ำ โดยเฉพาะโรงงานฟอกย้อมสิ่งทอ ซึ่งก่อให้เกิดน้ำเสียในปริมาณมาก และบำบัดได้ยากเนื่องจากเป็นน้ำเสียที่มีความเข้มข้นของสีสูง รวมทั้งมีสารอินทรีย์ และอนินทรีย์เจือปนอยู่ในปริมาณมาก หากปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะโดยไม่มีการบำบัด ทำให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตและทำให้แหล่งน้ำเน่าเสีย เป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำและมนุษย์ [1] ปัญหาของน้ำเสียภายในโรงพิมพ์นั้นเกิดขึ้นในกระบวนการพิมพ์มากกว่ากระบวนการก่อนพิมพ์ และกระบวนการหลังพิมพ์ โดยขั้นตอนการล้างฟองน้ำที่ใช้ทำความสะอาดหน่วยพิมพ์ใช้น้ำยาเช็ดผ้าที่มีน้ำมันก๊าดเป็นส่วนผสมและหมึกที่หลงเหลืออยู่หลุดออกมาปนเปื้อนในน้ำล้าง ส่งผลให้มีปริมาณน้ำเสียมากกว่ากระบวนการอื่นๆ โรงพิมพ์ในจังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นโรงพิมพ์ที่พิมพ์ในระบบออฟเซต ทั้งโรงพิมพ์ขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็ก แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์บำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่ท่อระบาย น้ำเสียที่เกิดขึ้นนั้นจึงส่งกลิ่นไม่พึงประสงค์ต่อบริเวณรอบข้างของโรงงาน ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตในลำน้ำ อีกทั้งไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้นจึงต้องมีการจัดการน้ำเสียจากกระบวนการผลิตสิ่งพิมพ์ของโรงงานอุตสาหกรรมการพิมพ์ก่อนการปล่อยน้ำเสียลงแหล่งระบายน้ำเสีย การจัดการน้ำเสียทำได้โดยการบำบัดน้ำเสียในอุตสาหกรรมการพิมพ์เสียก่อน โดยการบำบัดในน้ำเสียที่นิยมใช้ในอุตสาหกรรมการพิมพ์มี 4 วิธี คือ วิธีการบำบัดทางกายภาพ วิธีการบำบัดทางเคมี วิธีการบำบัดทางกายภาพร่วมกับทางเคมี และวิธีการบำบัดทางชีวภาพ [2] ทั้งนี้วิธีการบำบัดทางชีวภาพ เป็นวิธีที่น่าสนใจเพราะมีต้นทุนในการบำบัดต่ำและปลอดภัยกับสิ่งแวดล้อม การบำบัดน้ำเสียทางชีวภาพ โดยใช้สาหร่ายจึงเป็นแนวทางที่น่าสนใจ เนื่องจากสาหร่ายสามารถใช้สารอินทรีย์ที่มีปริมาณสูงในน้ำเสีย เป็นแหล่งคาร์บอนในการเจริญเติบโตและจากรายงานวิจัย พบว่า สาหร่ายบางชนิดยังมีประสิทธิภาพในการกำจัดโลหะหนักในน้ำเสียได้อีกด้วย ดังนั้นการใช้สาหร่ายในการบำบัดน้ำเสียหากมีการควบคุมปัจจัยที่สำคัญ เช่น ปริมาณแหล่งคาร์บอน แหล่งไนโตรเจน และอิทธิพลของความเค็มให้เหมาะสมทำให้สาหร่ายเจริญเติบโตได้ดี ส่งผลให้การสะสมชีวมวลในปริมาณที่สูง ทำให้เพิ่มประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสียมากยิ่งขึ้น จากผลการศึกษา พบว่า มีสาหร่ายน้ำจืดที่มีมากกว่า 50,000 ชนิด [3-4] ที่สามารถบำบัดน้ำเสีย และกำจัดโลหะได้ เช่น สาหร่ายสายพันธุ์ *Chlorella vulgaris* [5] *Chlorella sorokiniana* [6] *Chlorella pyrenoidosa* [7] *Scenedesmus obliquus* และ *Euglena viridis* [8] เป็นต้น คณะผู้วิจัยได้สังเกตเห็นการใช้ประโยชน์จากสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในการลดน้ำเสีย อีกทั้งยังสามารถนำมวลสาหร่ายมาใช้ในการผลิตพลังงานในอนาคตได้ และช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปได้อีกด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ในน้ำเสีย ของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL
- 2.2 เพื่อศึกษาการผลิตไขมันของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL เพื่อนำไปผลิตพลังงานทดแทนในอนาคต

3. สมมุติฐานงานวิจัย

สาหร่ายมีความสำคัญในการบำบัดน้ำเสีย เนื่องจากมีคลอโรฟิลล์อยู่ในตัวซึ่งคลอโรฟิลล์จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการสังเคราะห์แสง สาหร่ายสามารถสังเคราะห์คาร์โบไฮเดรตจากคาร์บอนไดออกไซด์และน้ำ แล้วได้ออกซิเจนเป็นผลพลอยได้ โดยคาร์โบไฮเดรตที่ได้จะเป็นสารตั้งต้นในการสร้างเซลล์ใหม่ ส่วนออกซิเจนที่เกิดขึ้นจะช่วยให้แหล่งน้ำหรือน้ำเสียมีปริมาณออกซิเจนละลายน้ำ (Dissolved oxygen) สูงขึ้น [9] ดังนั้นสาหร่ายจะมีบทบาทสำคัญมากในการบำบัดน้ำเสีย สำหรับมวลสาหร่าย

ที่ได้จากระบบบำบัดน้ำเสีย ผลิตเป็นพลังงานทดแทนได้ ปัจจุบันวิธีที่ได้รับความนิยมในการบำบัดน้ำเสียโดยใช้กระบวนการทางชีววิทยา เช่น การใช้สาหร่ายคูดซ์บารอินทรีย์และโลหะหนักเข้าเซลล์จากนั้นเปลี่ยนไปเป็นรูปที่ไม่เป็นพิษทำให้ประหยัดพื้นที่ ต้นทุนค่าสารเคมี และระยะเวลาในการบำบัด [10] ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะศึกษาถึงการใช้ประโยชน์จากสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในการกำจัดสารอินทรีย์จากน้ำเสีย โดยวางกรอบแนวความคิด และตั้งสมมุติฐานของการศึกษาในครั้งนี้ ดังนี้

1. ศึกษาประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ในน้ำเสียซึ่งเป็นปัญหาทางสิ่งแวดล้อม
2. การบำบัดน้ำเสียโดยวิธีทางชีววิทยาควรเป็นวิธีดีกว่าการบำบัดน้ำเสียโดยวิธีทางเคมี
3. นำมวลสาหร่ายที่ผลิตได้ไปสกัดหาปริมาณไขมันของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL เพื่อนำไปผลิตเป็นพลังงานทดแทนในอนาคต

4. วิธีการดำเนินงานวิจัย

4.1 สารเคมี สารเคมีที่ใช้ในการวิเคราะห์ทุกชนิดเป็น Analytical reagent (AR)

4.2 สาหร่ายที่ใช้ในการศึกษาสายพันธุ์ *Spirulina* sp. RMUTL ได้มาจากหลักสูตรวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม

คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี เลี้ยงในอาหารเหลวสูตร Zarrouk's medium

4.3 น้ำเสียที่ใช้ในการศึกษาได้มาจาก หจก. อาร์เอสโปรดักส์ซัพพลาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

4.4 การเตรียมหัวเชื้อสาหร่ายและการเพิ่มปริมาณ

นำหัวเชื้อสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL มาเลี้ยงในอาหารเหลวสูตร Zarrouk's medium โดยใช้หัวเชื้อเริ่มต้นมีค่าความหนาแน่นของเซลล์สาหร่าย (Optical density : OD₅₆₀) อยู่ที่ 0.80 มาถ่ายลงถังขนาด 50 ลิตร ที่บรรจุอาหารเหลว ปริมาตร 30 ลิตร เพื่อทำการเพิ่มปริมาณสาหร่าย โดยให้แสงไฟจากหลอดฟลูออโรไลต์ [11] ความเข้มแสงประมาณ 4,000 ลักซ์ โดยให้แสงตลอด 24 ชั่วโมง และให้อากาศจากเครื่องเป่าอากาศ ตลอด 24 ชั่วโมง ทำการเลี้ยงสาหร่ายจนมีค่าความหนาแน่นของเซลล์สาหร่ายอยู่ในช่วง 0.30-0.50 เพื่อใช้เป็นหัวเชื้อตั้งต้นในการทดลองขั้นต่อไป

4.5 ศึกษาประสิทธิภาพในการกำจัดสารอินทรีย์ในน้ำเสีย รวมไปถึงการผลิตไขมันของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL

นำน้ำเสียมาปรับความเข้มข้นต่างๆ กับน้ำกลั่น 5 ระดับความเข้มข้น โดยแบ่งการทดลองออกเป็น 5 ชุดการทดลอง ชุดการทดลองละ 3 ซ้ำ โดยทำการทดลองในถังปฏิกรณ์ขนาด 10 ลิตร พื้นที่ทำการ 8 ลิตร โดยในแต่ละระดับความเข้มข้นจะมีน้ำเสียจากโรงพิมพ์คือน้ำกลั่นร้อยละ 20, 40, 60, 80 และร้อยละ 100 ดังนี้

Treatment 1 (T1)	1.6 ลิตร : 6.4 ลิตร (ร้อยละ 20)
Treatment 2 (T2)	3.2 ลิตร : 5.8 ลิตร (ร้อยละ 40)
Treatment 3 (T3)	4.8 ลิตร : 3.2 ลิตร (ร้อยละ 60)
Treatment 4 (T4)	6.4 ลิตร : 1.6 ลิตร (ร้อยละ 80)
Treatment 5 (T5)	8 ลิตร : 0 ลิตร (ร้อยละ 100)

นำหัวเชื้อสาหร่ายที่เพาะเลี้ยงไว้ โดยมีค่าความหนาแน่นของเซลล์สาหร่าย อยู่ในช่วง 0.30-0.50 เติมน้ำลงในชุดการทดลองทุกชุดการทดลอง ร้อยละ 2 โดยเติมอากาศจากปั๊มเติมอากาศตลอด 24 ชั่วโมง โดยให้แสงไฟจากหลอดฟลูออโรไลต์ ค่าความเข้มแสงประมาณ 4,000 ลักซ์ ตลอด 24 ชั่วโมง เป็นเวลา 30 วัน วิเคราะห์ตัวอย่างทุกๆ 5 วัน โดยทำการวิเคราะห์ค่าของแข็งแขวนลอย

ทั้งหมด, ค่าความเป็นกรดต่าง, ค่าบีโอดี, ค่าซีโอดี, ไนโตรเจนทั้งหมด และค่าฟอสฟอรัสทั้งหมด เพื่อศึกษาคุณภาพน้ำทิ้งก่อนและหลังการเพาะเลี้ยงสาหร่าย (ตารางที่ 1) และศึกษาอัตราการเจริญเติบโตในรูปของความหนาแน่นของเซลล์สาหร่ายและอัตราการเจริญเติบโตจำเพาะ เพื่อดูแนวโน้มการเจริญเติบโต รวมไปถึงวิเคราะห์หาปริมาณไขมันของสาหร่าย

ตารางที่ 1 พารามิเตอร์ และวิธีวิเคราะห์ [11-12]

พารามิเตอร์ที่ใช้ในการวิเคราะห์	วิธีวิเคราะห์
1. ค่าความเป็นกรด-ด่าง (pH)	pH meter
2. ของแข็งแขวนลอยทั้งหมด (TSS)	Total suspended solids dried at 103-105 °C
3. บีโอดี (BOD)	5-day BOD Test
4. ซีโอดี (COD)	Close reflux method
5. ไนโตรเจนทั้งหมด (Total Nitrogen)	Kjeldahl method
6. ฟอสฟอรัสทั้งหมด (Total P)	Vananomolybdophosphoric acid method
7. ปริมาณไขมัน (Lipid content)	Soxhlet extraction

4.6 การรวบรวมข้อมูล

นำข้อมูลมาวิเคราะห์ผลการทดสอบทางสถิติโดยใช้โปรแกรม Minitab version 16 (Minitab Inc. USA) และวิเคราะห์ความแตกต่างในแนวนอนด้วยวิธี Tukey simultaneous ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

5. ผลการวิจัยและอภิปรายผล

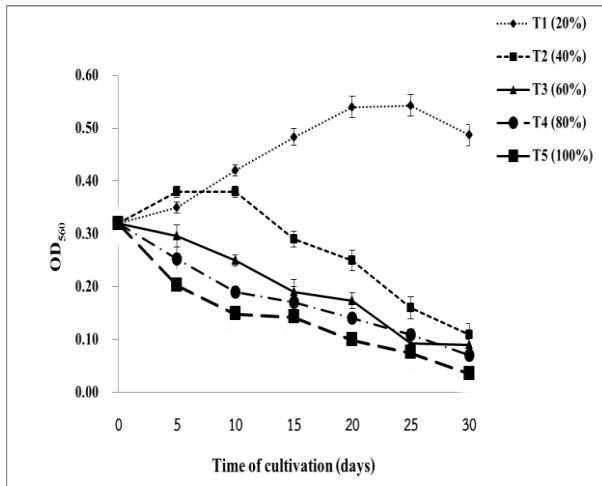
5.1 ผลการศึกษาถึงค่าความเป็นกรดต่างของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสีย

จากการศึกษาถึงค่าความเป็นกรดต่างของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสีย พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงค่าความเป็นกรดต่างอยู่ในช่วง 9.50-11.20 ซึ่งเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของสาหร่าย แต่อย่างไรก็ตามในการเพาะเลี้ยงสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL นั้นจะมีการควบคุมค่าความเป็นกรดต่างให้อยู่ในช่วง 9.50-11.20 ถ้ามีค่าต่ำกว่าต้องการมีการปรับค่าความเป็นกรดต่างด้วยสารละลายโซเดียมไฮดรอกไซด์ และจากรายงานวิจัยของ Michele & Jorge (2007) พบว่าสาหร่าย *Spirulina* sp. เจริญเติบโตได้ดีและมีมวลสาหร่ายมากๆ จะมีค่าความเป็นกรดต่างอยู่ในช่วง 9.04-9.88 และ 9.00-9.50 [14]

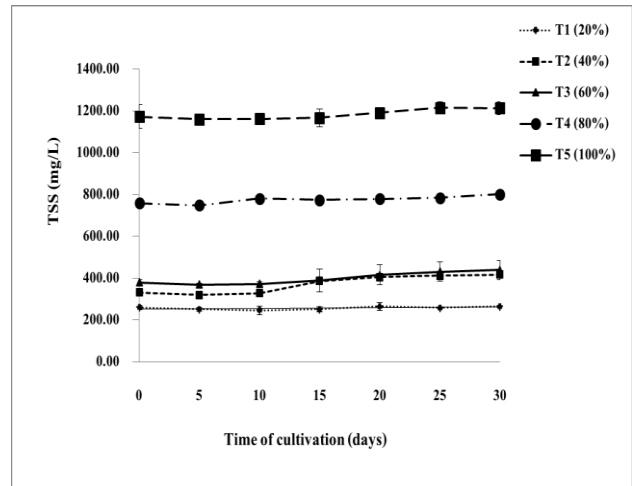
5.2 ผลการศึกษาถึงการเจริญเติบโตของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสีย

จากการศึกษาถึงการเจริญเติบโตของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20, 40, 60, 80 และ 100 พบว่า น้ำเสียที่ระดับความเข้มข้นร้อยละ 20 มีค่าความหนาแน่นของเซลล์สาหร่ายค่อยๆ เพิ่มขึ้น สูงสุดในวันที่ 20 ของการทดลอง คือ 0.54 ± 0.02 ส่วนน้ำเสียที่ระดับความเข้มข้นร้อยละ 40 มีค่าความหนาแน่นของเซลล์สาหร่ายสูงสุดในวันที่ 5 ของการทดลอง คือ 0.37 ± 0.04 ในขณะที่น้ำเสียที่ระดับความเข้มข้นร้อยละ 60, 80 และ 100 ค่าความหนาแน่นของเซลล์สาหร่ายมีค่าลดลงอย่างต่อเนื่องและเมื่อสิ้นสุดการทดลองพบว่ามีค่าความหนาแน่นของเซลล์สาหร่ายน้อยกว่าตอนเริ่มต้นการทดลอง (รูปที่ 2)

เมื่อพิจารณาค่าความหนาแน่นของเซลล์สาหร่ายในน้ำเสียแต่ละระดับความเข้มข้น พบว่าเมื่อเวลาผ่านไปค่าความหนาแน่นของเซลล์สาหร่าย มีแนวโน้มลดลงในทุกชุดการทดลอง และพบว่าน้ำเสียที่ระดับความเข้มข้นร้อยละ 20 เท่านั้นที่สาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL เจริญเติบโตได้ดี ในขณะที่น้ำเสียระดับความเข้มข้นร้อยละ 40, 60, 80 และ 100 สาหร่ายไม่สามารถเจริญเติบโตได้ เนื่องจากสาหร่ายไม่สามารถปรับตัวได้

รูปที่ 2 การเจริญเติบโตของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL

รูปที่ 3 ประสิทธิภาพการกำจัดของแข็งแขวนลอยทั้งหมดในน้ำเสียของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL

จากตารางที่ 2 พบว่า ค่าอัตราการเจริญเติบโตจำเพาะสูงสุดของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20, 40, 60, 80 และ 100 มีค่าอัตราการเจริญเติบโตจำเพาะสูงสุดอยู่ที่ 0.31 ± 0.02 , 0.24 ± 0.01 , 0.24 ± 0.01 , 0.07 ± 0.01 และ 0.03 ± 0.01 ต่อวัน ตามลำดับ และเมื่อนำข้อมูลอัตราการเจริญเติบโตจำเพาะที่ได้จากการศึกษาไปวิเคราะห์ค่าความแตกต่างของลักษณะการเจริญเติบโตจำเพาะ พบว่า ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 (T1), 40 (T2), 80 (T4) และ 100 (T5) สาหร่ายมีอัตราการเจริญเติบโตจำเพาะที่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และยังพบความสัมพันธ์ระหว่างค่าอัตราการเจริญเติบโตกับประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL พบว่า ในช่วงแรกสาหร่ายจะเข้าสู่ช่วงปรับตัว (Log phase) เข้ากับสภาวะและเข้าสู่ช่วงเจริญเติบโต (Exponential phase) จึงมีความต้องการให้สารอินทรีย์ในปริมาณมากเพื่อใช้ในการเจริญเติบโต ทำให้สาหร่ายมีประสิทธิภาพในการกำจัดสารอินทรีย์ได้ดี หลังจากนั้นสาหร่ายจะเข้าสู่ระยะการเจริญเติบโตช้าลง (Phase of declining relative growth) และเข้าสู่การเจริญเติบโตหยุดนิ่ง (Stationary phase) ทำให้ค่าอัตราการเจริญเติบโตจำเพาะและประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ของสาหร่ายมีแนวโน้มลดลงเมื่อเวลาเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 2 ค่าอัตราการเจริญเติบโตจำเพาะสูงสุดของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสีย

สาหร่าย	อัตราการเจริญเติบโตจำเพาะสูงสุด (ต่อวัน)				
	T1	T2	T3	T4	T5
<i>Spirulina</i> sp. RMUTL	0.31±0.02A	0.24±0.01B	0.10±0.02C	0.07±0.01C	0.03±0.01D

หมายเหตุ : ค่าเฉลี่ย ($\pm$ S.D.) ตัวอักษร A, B, C และ D ที่แตกต่างกันในแนวนอนแสดงว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ด้วยวิธี Tukey simultaneous

5.3 ผลการศึกษาประสิทธิภาพการกำจัดค่าของแข็งแขวนลอยทั้งหมดของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL

1) ค่าของแข็งแขวนลอยทั้งหมด (Total suspended solids; TSS)

จากการศึกษาประสิทธิภาพการกำจัดค่าของแข็งแขวนลอยทั้งหมดลดลงสูงสุดของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20, 40, 60, 80 และ 100 คือ 246.67±20.28, 320.00±5.00, 370.00±10.33, 750.00±10.00 และ 1,140.00±17.32 มิลลิกรัมต่อลิตร ตามลำดับ (รูปที่ 3) คิดเป็นประสิทธิภาพในการกำจัดค่าของแข็งแขวนลอยทั้งหมดสูงสุดคือ ร้อยละ 10.26±2.22, 3.52±1.52, 2.63±1.32, 1.32±0.00 และ 0.97±0.25 ตามลำดับ และพบว่าทุกระดับความเข้มข้นของน้ำเสีย เมื่อระยะเวลาเพิ่มขึ้นปริมาณค่าของแข็งแขวนลอยทั้งหมดจะเพิ่มมากขึ้นทุกระดับความเข้มข้นน้ำเสีย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการตายลงของสาหร่าย ทำให้ซากของสาหร่ายปะปนอยู่ในน้ำเสีย

5.4 ผลการศึกษาประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL

1) ปริมาณสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปบีโอดี (Biochemical oxygen demand; BOD)

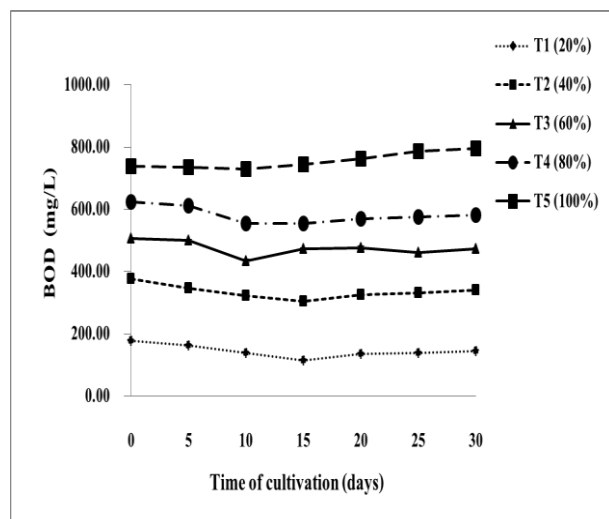
จากการศึกษาประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปบีโอดีของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20, 40, 60, 80 และ 100 พบว่า ที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 และร้อยละ 40 ค่าบีโอดีค่อยๆ ลดลง โดยพบว่าที่ระดับความเข้มข้นน้ำเสียร้อยละ 20 นั้น ค่าบีโอดีของน้ำเสียมีค่าลดลงต่ำสุดในวันที่ 15 มีค่าอยู่ที่ 115.00±1.00 มิลลิกรัมต่อลิตร คิดเป็นประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ในรูปของบีโอดีร้อยละ 34.78±0.57 ส่วนระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 40 พบว่า ค่าบีโอดีของน้ำเสียมีค่าลดลงต่ำสุดในวันที่ 15 มีค่าอยู่ที่ 305.00±2.65 มิลลิกรัมต่อลิตร คิดเป็นประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ในรูปของบีโอดีร้อยละ 19.20±0.70 หลังจากนั้นค่าบีโอดีค่อยๆ เพิ่มขึ้นตามระยะเวลา ส่วนระดับความเข้มข้นน้ำเสียร้อยละ 60, 80 และ 100 มีประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ในรูปของบีโอดีร้อยละ 14.47±1.14, 11.09±0.93 และ 0.99±0.49 ตามลำดับ และพบว่าค่าบีโอดีมีแนวโน้มสูงขึ้นเมื่อเวลาการทดลองนานขึ้น (รูปที่ 4)

เมื่อนำข้อมูลประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของบีโอดีของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสีย ไปวิเคราะห์ค่าความแตกต่างของลักษณะการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของบีโอดี พบว่า ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสีย มีค่าประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของบีโอดีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 3) พบว่า ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 (T1) มีประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของบีโอดีดีที่สุด

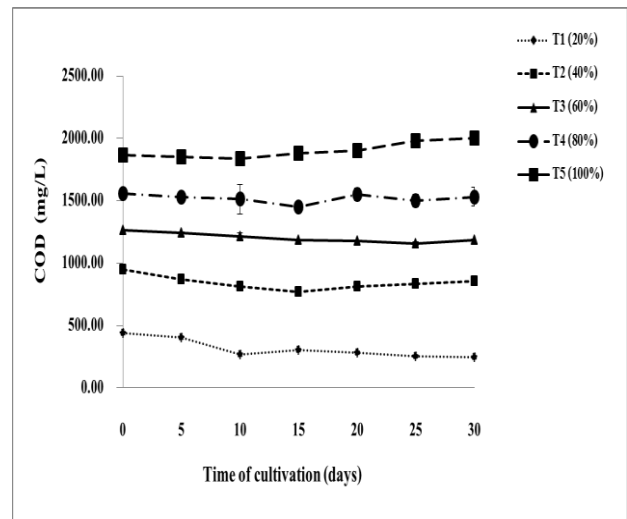
2) ปริมาณสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปซีโอดี (Chemical oxygen demand; COD)

จากการศึกษาประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปซีโอดีของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20, 40, 60, 80 และ 100 โดยพบว่าค่าซีโอดีลดลงต่ำสุดอยู่ที่ 245.0±5.00, 768.33±2.89, 1,156.67±11.55,

1,450.00±100.00 และ 1,838.33±12.58 มิลลิกรัมต่อลิตร ตามลำดับ (รูปที่ 5) คิดเป็นประสิทธิภาพในการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปซีโอดีสูงสุด คือ ร้อยละ 44.53±1.13, 18.84±0.30, 8.39±0.91, 6.85±6.42 และ 1.52±0.67 ตามลำดับ (ตารางที่ 3) และที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 พบว่า สารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปซีโอดีมีค่าค่อยๆ ลดลงอย่างช้าๆ ในวันแรกๆ เนื่องจากสาหร่ายใช้เวลาในการปรับตัวหลังจากสาหร่ายปรับตัวได้แล้วสาหร่ายกำลังจะเติบโตเข้าสู่ในช่วง Exponential phase ทำให้มีประสิทธิภาพในการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปซีโอดีได้ดี โดยวันที่ 30 ของการทดลองค่าซีโอดีมีค่าต่ำสุด ส่วนที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 60, 80 และ 100 พบว่า สาหร่ายไม่สามารถเจริญเติบโตและมีอัตราการตายเพิ่มขึ้นส่งผลให้มีปริมาณสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปซีโอดีเพิ่มขึ้น (รูปที่ 5) และเมื่อนำข้อมูลประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของซีโอดีของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสียไปวิเคราะห์ค่าความแตกต่างของลักษณะประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของซีโอดี พบว่า ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 (T1) และร้อยละ 40 (T2) มีประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของซีโอดีแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนในระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 60 (T3), 80 (T4) และร้อยละ 100 (T5) ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ พบว่า ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 (T1) มีประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปซีโอดีดีที่สุด

รูปที่ 4 ประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของบีโอดีของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL

รูปที่ 5 ประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปซีโอดีของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL

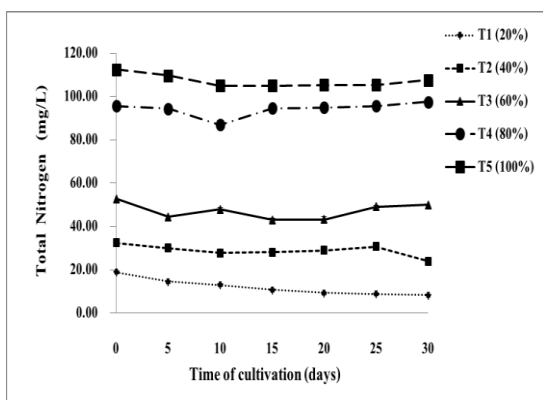
3) ปริมาณสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปไนโตรเจนทั้งหมด (Total Nitrogen; TN)

จากการศึกษาประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปไนโตรเจนทั้งหมดของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20, 40, 60, 80 และ 100 โดยพบว่าค่าไนโตรเจนทั้งหมดลดลงต่ำสุดอยู่ที่ 8.40±0.36, 24.00±1.00, 43.00±1.00, 87.00±2.00 และ 105.00±1.00 มิลลิกรัมต่อลิตร ตามลำดับ คิดเป็นประสิทธิภาพในการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปไนโตรเจนทั้งหมดสูงสุด คือ ร้อยละ 55.79±1.90, 25.93±3.09, 18.41±1.90, 9.06±2.09 และ 6.69±0.89 ตามลำดับ (ตารางที่ 3) โดยที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 มีประสิทธิภาพในการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปไนโตรเจนทั้งหมดดีกว่าที่ระดับความ

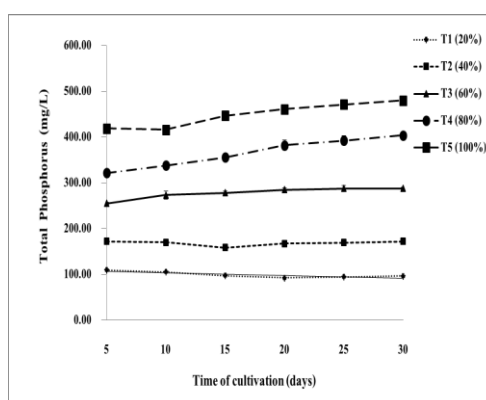
เข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 40, 60, 80 และ 100 และยังพบว่าที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 60, 80 และ 100 ปริมาณสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปไนโตรเจนทั้งหมดมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเมื่อเวลานานขึ้น (รูปที่ 6) และเมื่อนำข้อมูลประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของไนโตรเจนทั้งหมดของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสียไปวิเคราะห์ค่าความแตกต่างของลักษณะประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของไนโตรเจนทั้งหมด พบว่า ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 (T1), 40 (T2) และร้อยละ 60 (T3) มีประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของไนโตรเจนทั้งหมดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนในระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 80 (T4) และร้อยละ 100 (T0) ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 3) โดยพบว่า ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 (T1) มีประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของไนโตรเจนทั้งหมดดีที่สุด

4) ปริมาณสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปฟอสฟอรัสทั้งหมด (Total Phosphorus; TP)

จากการศึกษาประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปฟอสฟอรัสทั้งหมดของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20, 40, 60, 80 และ 100 โดยพบว่าค่าฟอสฟอรัสทั้งหมดลดลงต่ำสุดอยู่ที่ 92.77 ± 0.65 , 159.00 ± 1.00 , 246.67 ± 5.77 , 321.67 ± 2.89 และ 416.33 ± 4.04 มิลลิกรัมต่อลิตร ตามลำดับ (รูปที่ 7) โดยมีประสิทธิภาพในการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปฟอสฟอรัสทั้งหมดสูงสุดคือร้อยละ 17.59 $\pm$ 0.58, 9.78 $\pm$ 0.57, 7.67 $\pm$ 2.16, 6.31 $\pm$ 0.84 และ 1.77 $\pm$ 0.95 ตามลำดับ (ตารางที่ 3) และที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 มีประสิทธิภาพในการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปฟอสฟอรัสทั้งหมดดีกว่าที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 40, 60, 80 และ 100 และยังพบว่าที่ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 60, 80 และ 100 ปริมาณสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปฟอสฟอรัสทั้งหมดมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเมื่อเวลานานขึ้น และเมื่อนำข้อมูลประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของฟอสฟอรัสทั้งหมดของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสียไปวิเคราะห์ค่าความแตกต่างของลักษณะประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของฟอสฟอรัสทั้งหมด พบว่า ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 (T1), 40 (T2), 80 (T4) และร้อยละ 100 (T0) มีประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของฟอสฟอรัสทั้งหมดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนในระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 60 (T3) และร้อยละ 80 (T4) ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยพบว่า ระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 (T1) มีประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปของฟอสฟอรัสทั้งหมดดีที่สุด

รูปที่ 6 ประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปไนโตรเจนทั้งหมดของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL

รูปที่ 7 ประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ที่อยู่ในรูปฟอสฟอรัสทั้งหมดของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL

ตารางที่ 3 ประสิทธิภาพการกำจัดปริมาณสารอินทรีย์สูงสุดที่อยู่ในรูปบีโอดี (BOD) ซีโอดี (COD) ไนโตรเจนทั้งหมด (TN) และฟอสฟอรัสทั้งหมด (TP) ของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสีย

ตัวอย่าง	ประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์			
	BOD (mg/L)	COD (mg/L)	TN (mg/L)	TP (mg/L)
Treatment 1 (T1)	34.78±0.57A	44.53±1.13A	55.79±1.90A	17.59±0.58A
Treatment 2 (T2)	19.20±0.70B	18.84±0.30B	25.93±3.09B	9.78±0.57B
Treatment 3 (T3)	14.47±1.14C	8.39±0.91C	9.06±2.09C	7.67±2.16BC
Treatment 4 (T4)	11.09±0.93D	6.85±6.42C	18.41±1.90D	6.31±0.84C
Treatment 5 (T5)	0.99±0.49E	1.52±0.67C	6.69±0.89D	1.77±0.95D

หมายเหตุ : ค่าเฉลี่ย (± S.D.) ตัวอักษร A, B, C, D และ E ที่แตกต่างกันในแนวดิ่งแสดงว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ด้วยวิธี Tukey simultaneous

ตารางที่ 4 ผลของระดับความเข้มข้นของน้ำเสียต่อการผลิตไขมันของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL

สาหร่าย	ระดับความเข้มข้นของน้ำเสีย				
	T1	T2	T3	T4	T5
<i>Spirulina</i> sp. RMUTL (% by weight)	6.56±0.09A	5.49±0.50B	4.94±0.07BC	4.46±0.21C	3.12±0.12D

หมายเหตุ : ค่าเฉลี่ย (± S.D.) ตัวอักษร A, B, C และ D ที่แตกต่างกันในแนวนอนแสดงว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ด้วยวิธี Tukey simultaneous

5.5 การผลิตปริมาณไขมัน (Lipid content) ของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL

การศึกษาปริมาณไขมันของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20, 40, 60, 80 และ 100 มีการผลิตไขมันเฉลี่ยที่ 6.56±0.09, 5.49±0.50, 4.94±0.07, 4.46±0.21 และ 3.12±0.12 ร้อยละต่อน้ำหนักแห้ง ตามลำดับ (ตารางที่ 4) และเมื่อนำข้อมูลการผลิตไขมันของสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสียไปวิเคราะห์ค่าความแตกต่างของลักษณะการผลิตไขมันของสาหร่าย พบว่า ในแต่ละระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 (T1), 40 (T2), 80 (T4) และร้อยละ 100 (T5) มีการผลิตไขมันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนในระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 60 (T3) และร้อยละ 80 (T4) ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยพบว่าระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 (T1) มีการผลิตไขมันดีที่สุด อาจกล่าวได้ว่าปริมาณไขมันของสาหร่ายมีปริมาณน้อยอาจมาจากสายพันธุ์ของสาหร่ายและผลของระดับความเข้มข้นของน้ำเสียอาจส่งผลต่อการสะสมของปริมาณไขมัน แต่อย่างไรก็ตามการสะสมปริมาณไขมันของสาหร่ายจะต้องอยู่ภายใต้สภาวะที่เหมาะสม ต้องมีองค์ประกอบต่างๆ กัน เช่น สายพันธุ์ของสาหร่าย ความเข้มข้นของปริมาณสารอาหารที่ใช้ อุณหภูมิ ความเข้มของแสง รวมไปถึงองค์ประกอบของถังไบโอริแอกเตอร์

6. สรุปผล

การศึกษาประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ในน้ำเสียด้วยสาหร่าย *Spilurina* sp. RMUTL ผลการศึกษา พบว่า ในระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 20 มีปริมาณสารอินทรีย์และมีประสิทธิภาพการกำจัดสารอินทรีย์ในรูปของของแข็งทั้งหมด บีโอดี ซีโอดี ในโตรเจนทั้งหมด และฟอสฟอรัสทั้งหมด ดีว่าในระดับความเข้มข้นของน้ำเสียร้อยละ 40, 60, 80 และ 100 โดยมีค่าลดลงสูงสุด คือ 246.67 ± 20.82 , 115.00 ± 1.00 , 245.00 ± 5.00 , 8.40 ± 0.36 และ 92.77 ± 0.65 มิลลิกรัมต่อลิตร ตามลำดับ คิดเป็นประสิทธิภาพการกำจัดน้ำเสียร้อยละ 10.26 ± 2.22 , 34.78 ± 0.57 , 44.53 ± 1.13 , 55.79 ± 1.90 และ 17.59 ± 0.58 ตามลำดับ โดยสาหร่าย *Spirulina* sp. RMUTL มีการเจริญเติบโตสูงสุดมีค่าความหนาแน่นของเซลล์สาหร่ายเท่ากับ 0.54 ± 0.02 และอัตราการเจริญเติบโตจำเพาะ 0.31 ± 0.02 ต่อวัน มีการผลิตไบโอมันเฉลี่ยอยู่ที่ 6.56 ± 0.09 ร้อยละต่อน้ำหนักแห้ง

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

เอกสารอ้างอิง

- [1] เปี่ยมศักดิ์ เมนะเสวต, แหล่งน้ำกับปัญหามลพิษ, กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- [2] ภาคภูมิ ศรีธรรมพินิจ, การกำจัดสีของน้ำเสียที่เกิดจากกระบวนการสร้างภาพแม่พิมพ์โดยวิธีการตกตะกอน, โครงการศึกษาระดับปริญญาตรี, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา กรุงเทพฯ, 2553.
- [3] Usmani, M. and Sultana, H. Use of microalgae for the removal of environmental pollutants, *International Journal of Scientific World*, 2015, 3 (1), pp. 1-11.
- [4] ทศพร ชงทอง, การกำจัดไนโตรเจนและฟอสฟอรัสในน้ำทิ้งจากแหล่งชุมชนโดยใช้สาหร่าย, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2529.
- [5] Ting, Y.P., Lawson, F. and Prince, I.G. Uptake of cadmium and zinc by the algae *Chlorella vulgaris*, Part I. Individual iron species, *Biotechnol Bioeng*, 1989, 34, pp. 990-999.
- [6] Hernandez, J.P., De-Bashan, L.E. and Badhan, Y. Starvation enhances phosphorus Removal from wastewater by the microalgae *Chlorella* sp. co-immobilized with *Azopirillum brasilense*. *Enzyme Microb Technol*, 2006, 38, pp. 190-198.
- [7] Aziz, M.A. and Ng, W.J. Feasibility of wastewater treatment using the activated-algae process, *Bioresource Technology*, 1992, 40, pp. 205-208.
- [8] De-Godos, I., Vargas, V.A., Blanco, S., GarciaGonzalez, M.C., Soto, R., Gracia-Encina, P.A., Becares, E. and Muioz, R. A comparative evaluation of microalgae from the Degradation of piggery wastewater under photosynthetic oxygenation, *Bioresour Technol*, 2010, 101, pp. 5150-5158.
- [9] สันทัศน์ ศรีอนันต์ไพบูลย์, ระบบบำบัดน้ำเสีย, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ท็อป จำกัด, 2557.
- [10] Wang, W., J.W., Gorsuch and J.S. Hughes. *Plants for environmental studies*, New York: Lewis Publishers, 1997.
- [11] ศิริวรรณ ศรีสรจันทร์, การศึกษาสภาวะการเลี้ยงจุลสาหร่ายที่มีผลต่อปริมาณ โปรตีนและไขมัน. *วารสารวิศวกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 2555, 7 (2), หน้า 62-71.
- [12] American Public Health Association (APHA), The American Water works Association (AWWA), The Water Environment Federation (WEF). 2005. *Standard Methods for extermination of water and wastewater*. 21st edition. Washington, DC.
- [13] Michele, G.D.M., & Jorge, A.V.C. Carbon dioxide fixation by *Chlorella kessleri*, *C. vulgaris*, *Scenesesmus obliquus* and *Spirulina* sp. cultivated in flasks and vertical tubular photobioreactor, *Jornal of Biotechnol*, 2007, 29, pp. 1349-1352.
- [14] Piyanast, S., & Sililuck, I. Effects of different initial pH of modified zarrouk medium on large-Scale *Spirulina maxima* culture, *Journal of Medical and Bioengineering*, 2013, 2, pp. 266-269.